

INNOVATIONS AND PROSPECTS IN MODERN SCIENCE

**Proceedings of II International Scientific and Practical Conference
Stockholm, Sweden**

13-15 February 2023

Stockholm, Sweden

2023

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІНШОМОВНИХ ДЕРИВАТИВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Максимець Оксана Миколаївна,

к. філол. н., доцент

ЗВО «Подільський державний університет»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Чималий інтерес до вивчення віддієслівних іменників у слов'янському мовознавстві спостерігається ще з початку ХХ ст. У полі наукових досліджень перебували питання історії формування девербативних субстантивів (Л. Гумецька, І. Ковалик, П. Білоусенко), вивчено окремі типи цих похідних (А. Вовк, М. Наконечний, Г. Ращинська, В. Токар, Л. Третьевич), їх семантичну та морфологічну валентність (М. Кравченко), стилістичні функції (Л. Дідківська). Дериваційний аспект вивчення віддієслівних похідних дав підстави для вибудови концепції словотвірної категорії предметної дії (І.Вихованець, К. Городенська), або категорії предметних значень дієслівних предикатів (В. Олексенко), яка, на думку дослідників, за своєю природою і механізмом творення належить до словотвірних категорій особливого типу (В. Олексенко).

З-поміж іменникових словотвірних категорій досить широкими можливостями відзначається словотвірна категорія предметних значень дієслівних предикатів, яка відбиває категорійне перетворення однієї частини мови на іншу. Вона є наслідком транспозиції дієслівної основи в іменникову. За структурними ознаками такі іменники утворюють багату і складну систему лексико-словотвірних типів. Ця система формувалася протягом тривалого історичного періоду. Тому поряд зі спільнослов'янськими суфіксами (-**нн(я)**), -**тт(я)**), -**б(а)**), -**ок**), -**иц(я)**), -**от**), -**н-я**) в українській мові наявні суфікси іншомовного походження (-**аціј(а)**), -**і(и)заціј(а)**), -**ціј(а)**), -**кціј(а)**), -**іј(а)**; -**аж**), -**ур(а)**)).

Мета роботи полягає в тому, щоб визначити лексико-словотвірні групи віддієслівних дериваційних іменників іншомовного походження та простежити їх динаміку та сферу застосування.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження є суфіксальна словотвірна підсистема іменників нової української мови к. ХVІІ – п. ХХІ ст.ст. Предмет

дослідження – суфіксальні девербативи з опредметненим значенням дії, процесу, стану, виявленні в пам'ятках української мови к. XVII – п. XXI ст.ст. Специфіка досліджуваного об'єкта й мета роботи зумовили використання як основного методу лінгвістичного опису. При визначенні семантичної та словотвірної будови похідних застосовувався метод компонентного аналізу. Як допоміжні вживалися зіставний метод та прийоми лінгвостатистики.

Результати та обговорення. Найпродуктивнішими словотворчими формантами іншомовного походження, за допомогою яких здійснюється перекатегоризація значення дії твірних дієслівних основ, є суфікси **-аціj(а), і(и)заціj(а), -ціj(а), -кціj(а), -іj(а)** [2, с. 53].

Віддієслівні іменники, що мають такі морфи в своєму складі співвідносяться передусім з основами дієслів із суфіксом **-ува-** іншомовного походження. Розглядані іменники є, як правило, назвами опредметненої дії, процесу з нечіткими часовими межами тривалості, наприклад: гербаризація, інсценізація, символізація, театралізація, телефонізація, тонізація, декорація, ілюстрація, інсценізація, інтеграція та ін.

Зазначені деривати входять до складу кількох лексико-словотвірних типів.

1. Обстежені джерела нової української мови фіксують кілька іменників, що вказують на стосунки між людьми, їхнє волевиявлення, наприклад: *конкуренція, ліквідація, декваліфікація, дискваліфікація, дискримінація, дискредитація, компрометація, окупація.*

2. Досить широко представлені в лексикографічних працях ХХ ст. утворення, що є назвами виробничих та технологічних процесів, наприклад: *гальванізація, карбонізація, машинізація, металізація, скарифікація, комутація, кремація, тонізація, автоматизація, азотизація, амальгація, аморфізація, афінація, ахроматизація, вулканізація, герметизація, ізоляція, пагінація, формалізація, цифровізація* «опредметнена дія (процес), пов'язана з цифровими технологіями» та ін.

На кожному етапі розвитку нової української мови такі іменники використовуються в усіх функціональних стилях, але головна сфера використання іменників – термінологія і наукове мовлення [3, с. 1982].

Розглядані похідні, до складу яких входять відповідні іншомовні суфікси, є семантично близькими з однокореневими дериватами зі слов'янським суфіксом -нн(я) на позначення тривалої, розгорнутої в часі дії. При цьому віддієслівні іменники з формантами -аціj(а), -і(и)заціj(а) виявляють помітне тяжіння до сфери спеціальної або загальнонаукової лексики. Семантична ж еквівалентність згадуваних відповідників виявляється в тих випадках, коли суфікси -аціj(а), -і(и)заціj(а) стають показниками результативності дії або ж коли вони трансформують значення граматичної предметності у предметність семантичну (пор. генерація, демонстрація, еміграція, імміграція, організація тощо) [2, с. 53].

Проте останнім часом спостерігається тенденція встановити національну словотвірну ідентичність у термінології, оскільки іменники із суфіксом **-аціj-** відзначаються в цій сфері високою продуктивністю [1, с. 173].

Обмеженою є кількість полімотивованих іменників із запозиченим суфіксом -ур(а), які переважно позначають дію як постійне професійне заняття і фіксуються українськими словниками з другої половини ХХ ст.: інспектура, режисура. Непродуктивними в новій українській мові є також типи віддієслівних утворень із запозиченими з французької мови формантами **-аж**, **-ад(а)**, що реєструються писемними джерелами ХХ ст.: кольматаж, демонтаж, інструктаж, тампонаж, форсаж; блокада.

Висновки. Отже, дериваційні типи іменників із формантами **-аціj(а)**, **-і(и)заціj(а)**, **-ціj(а)**, **-кціj(а)**, **-іj(а)** виникли як наслідок взаємодії основ дієслів іншомовного походження з суфіксом -ува та відповідних словотворчих елементів, запозичених із латинської мови. Розглядані іменники утворюють кілька лексико-словотвірних груп. Першу з них складають похідні на позначення стосунків, волевиявлення людини: конкуренція, ліквідація, декваліфікація, окупація, дискримінація тощо. Незважаючи на їх активне функціонування в новій українській мові всіх періодів, поповнення цієї групи відбувалося дуже повільно. Для іменників із таким лексичним значенням відповідна словотвірна модель так і не стала продуктивною. Інша динаміка характеризує процес творення іменників, що належать до другої ЛСГ – назв виробничих та технологічних процесів: автоматизація, азотизація, герметизація, ізоляція,

формалізація, цифровізація. Такі девербативи широко представлені у лексикографічних джерелах ХХ ст. і виявляють помітне тяжіння до сфери спеціальної, термінологічної або загальнонаукової лексики. Появі значної кількості новотворів розгляданого типу сприяли процес інтернаціоналізації мов та бурхливий розвиток науки й техніки. Це і забезпечило високу продуктивність відповідного словотвірного типу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідківська Л. П., Родніна Л. О. Словотвір. Синонімія. Стилїстика. К.: Наукова думка. 1982. 170 с.
2. Максимець О. М. Розвиток суфіксальної підсистеми іменників із транспозиційним значенням предметної дії (структури з суфіксами -аціj(a), -і(и)заціj(a), -ціj(a), -кціj(a), -іj(a). ISSN 2409-1154. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017. № 31. Том 3. С. 52-53.
3. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника: Монографія. Херсон: Айлант. 2001. 240 с.